

*dr hab. Maria Miczyńska-Kowalska*¹

Wydział Agrobiotechnologii/Zakład Socjologii Wsi
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Etyczne aspekty rozwoju społeczno-gospodarczego współczesnego świata

WPROWADZENIE

Przez ostatnie dwa wieki dzieje ludzkości wiążą się z szybkim rozwojem i wzrostem gospodarczym Europy Zachodniej. Zwiększyła się liczba ludności, nastąpił rozwój przemysłu (za sprawą rewolucji przemysłowej) i wzrosła konsumpcja. Wszystko to wywołało coraz większe zapotrzebowanie na zasoby środowiska naturalnego. Przyspieszenie wzrostu gospodarczego na całym świecie przypadło na okres po II wojnie światowej. Czynniki rozwoju i wzrostu gospodarczego, wskazywane przez socjologów i ekonomistów to przede wszystkim: zasoby naturalne, zasoby społeczne, zasoby kulturowe, postęp wiedzy i techniki etc. Wraz z rozwojem następował także wzrost dobrobytu materialnego ludzi. Niestety, rozwój ten z czasem stał się podstawową przyczyną kryzysu ekologicznego. Stąd konieczność uwzględnienia w rozwoju społeczno-gospodarczym ograniczeń środowiska naturalnego i oparcia go na ogólnoludzkich wartościach. W artykule zaprezentowano problematykę dotyczącą konsumpcji jako jednego z istotnych czynników degradacji środowiska naturalnego; przedstawiono także filozofię buddyzmu i idee katolickiej nauki społecznej, które głoszą zachowanie umiaru i kierowanie się dobrem wspólnym, jako te, służące zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu świata; w artykule zwrócono uwagę na nierównomierny rozwój poszczególnych gospodarek świata (jest to bowiem także etyczny aspekt rozwoju).

Celem artykułu, przy przyjętej tezie, że konsumpcja stymuluje rozwój cywilizacyjny i społeczno-gospodarczy, jest zwrócenie uwagi na znaczenie wymiaru etycznego samego procesu konsumpcji, jak i minimalizację zagrożeń środowiska naturalnego, niszczonego przez nadkonsumpcję oraz potrzebę ograniczania nierówności społeczno-gospodarczych pomiędzy poszczególnymi krajami. W artykule wykorzystano metodę analityczno-syntetyczną.

¹ e-mail: maria.miczyńska@up.lublin.pl.

KONSUMPCJA A ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ SPOŁECZNY

Współcześnie wiele mówi się na temat zrównoważonej konsumpcji. Polega ona na „wykorzystaniu dóbr i usług w celu zaspokojenia podstawowych potrzeb i zapewnienia lepszej jakości życia przy minimalnym zużyciu zasobów naturalnych i materiałów toksycznych oraz jak najmniejszym poziomie wytwarzania odpadów i emisji zanieczyszczeń w całym cyklu życia tych dóbr i usług, tak aby zapewnić przyszłym pokoleniom zaspokajanie ich potrzeb” [Berbeka, 2002, s. 296]. Wiele osób zmniejsza ilość dokonywanych zakupów, kupuje taniej i w sposób bardziej racjonalny [Desvaux, 2009, s. 1]. Konsumpcja zrównoważona rozpatrywana jest na trzech płaszczyznach: środowiskowej ekonomicznej oraz społecznej.

Trwała konsumpcja jest koncepcją humanistyczną, zawierającą pojęcia ekonomiczne, socjologiczne, ale także moralne. Są to: zaspokojenie potrzeb, jakość życia, efektywność wykorzystania zasobów naturalnych, minimalizacja odpadów i zanieczyszczenia środowiska naturalnego, wyłączenie z obiegu materiałów toksycznych, odpowiedzialność moralna za satysfakcjonujące zaspokajanie potrzeb przez następne pokolenia [Jastrzębska-Smolaga, 2000, s. 73].

Różnica między konsumpcją trwałą, a konsumpcją nietrwałą sprowadza się do różnicy stylów życia. Konsumpcja nietrwała, a więc nie szanująca naturalnych zasobów przyrody ukształtowana została w tym czasie, w którym człowiek zaczął umacniać swoją pozycję w świecie przyrody na bazie zdobytej wiedzy. Człowiek stał się władcą świata, w którym żył i zdobył przekonanie o jego służebnej roli [Jastrzębska-Smolaga, 2000, s. 49]. Przemiany świadomości antropocentrycznej w świadomość biocentryczną zachodzą współcześnie, ale nie bez oporu i nie we wszystkich społeczeństwach jednolicie. Świadomość potrzeby zmiany konsumpcji nietrwałej w konsumpcję trwałą pojawia się głównie w kręgu kultury zachodniej. Zdano sobie bowiem sprawę, że konsumpcja nietrwała charakterystyczna jest dla następującego modelu: wraz ze wzrostem ludności wzrastają potrzeby ludzi, a tym samym następuje coraz większa eksploatacja zasobów naturalnych ziemi. Proces ten grozi katastrofą ekologiczną w wymiarze globalnym. Dlatego niezbędne jest stworzenie nowej świadomości konsumenckiej, dbającej o środowisko naturalne. Ważne jest, aby współcześni konsumenci nie traktowani wystawnej konsumpcji jako wyznacznika statusu i prestiżu; i aby jednostki nie traktowały konsumpcji, a szczególnie dóbr materialnych jako podstawowego źródła satysfakcji. Dla wielu konsumentów określone dobra przypisane są do poszczególnych grup społecznych [Douglas, Isherwood, 1979, s. 65–69]. Na gruncie socjologii pojawiają się koncepcje uznające, że doświadczenie konsumpcji przejawia się jako pomost łączący jednostkę ze społeczeństwem [Miles, 1998, s. 323]. Orientacja na frommowskie „mieć” jest podstawą konsumpcji nietrwałej. U podłoża zachowań konsumenckich leżą wartości. Chodzi więc o to, aby system wartości, wzorce działania odpowiadały modelowi konsumpcji trwałej. Kształtowanie wzorców trwałej konsumpcji oznacza polepszanie jakości życia poprzez tańsze

i bardziej zdrowe produkty, w mniej zanieczyszczonym środowisku. W celu wykreowania świadomości biocentrycznej potrzeba edukacji, która umożliwiłaby zmianę mentalności, powodującą dematerializację potrzeb. Osobami najbardziej odpowiednimi do edukacji są naukowcy, osoby publiczne, wybitne osobistości, idole młodzieży oraz najbogatsi ludzie świata.

Zainteresowanie konsumentów stanem środowiska przyrodniczego, nadmierną jego eksploatacją i tym samym powodowanie jego degradacji pozostaje jednak na wciąż zbyt niskim poziomie. Zależy ono od wielu czynników, m.in. od poziomu świadomości, wychowania, wykształcenia zwyczajów, a także zamożności. Ludność krajów biednych nie martwi się stanem środowiska naturalnego, nie rozumie w czym jest problem. Główną bolączką jest dla niej przeżycie i zarobienie na czym się da.

Koncepcja trwałej i zrównoważonej konsumpcji (*sustainable consumption*) pozostaje w ścisłej relacji z ideą trwałego i zrównoważonego rozwoju (*sustainable development*). Pojawienie się idei trwałego i zrównoważonego rozwoju podyktowane było kryzysem ekologicznym w II połowie XX wieku. Lata 90. zaowocowały pojawieniem się całościowej strategii rozwoju społeczno-gospodarczego, która swym zasięgiem obejmuje problemy gospodarcze świata, m.in.: degradację środowiska, różnice w poziomie dobrobytu społecznego, zagrożenia związane z globalizacją gospodarki światowej, terroryzm. Należy jednak podkreślić, że problemy ekologii wysuwają się tu na plan pierwszy.

Pojęcie *sustainable development* tłumaczone jest na język polski jako ekorozwój lub zrównoważony rozwój. Rozwój zrównoważony w literaturze przedmiotu jest różnie definiowany. Można znaleźć podejście przyrodnicze – podkreślające dostosowanie działalności gospodarczej i aktywności społecznej do istniejących możliwości ekosystemów; podejście ekonomiczne – wskazujące na potrzebę równoważenia działalności gospodarczej istniejących produktywności ekosystemów; podejście cywilizacyjne – według którego równoważenie powinno odbywać się z punktu widzenia najnowszych osiągnięć naukowych [Jalinik, 2009, s. 26].

Halina Jastrzębska-Smolaga przyjmuje uzasadnienie Z. Sadowskiego, że bardziej adekwatnym terminem w języku polskim jest trwały rozwój, a nie ekorozwój. Termin „ekorozwój” ogranicza bowiem pojmowanie zagrożeń w przyszłości do czynników ekologicznych. Nie wyczerpuje to listy zagrożeń rozwoju społeczno-gospodarczego. W związku z tym zawęży problematykę [Sadowski, 1998, s. 13]. Jednym z podstawowych źródeł zagrożeń współczesnego świata jest nieustanny i szybki wzrost gospodarczy. Wzrost ten opiera się na zwiększaniu produkcji przemysłowej, a przekłada na wzrost konsumpcji dóbr materialnych.

Już pierwszy raport z 1990 r. publikowany przez United Nations Development Programme (UNDP, Program ds. Rozwoju ONZ) zwrócił uwagę, że należy zmienić dotychczasowy model, który utożsamiał wzrost gospodarczy z rozwojem społecznym [Janoś-Kresło, 2006, s. 74]. Rozwój społeczny (*human development*) w pierwszym raporcie został określony jako proces powiększania zakresu możli-

wości wyboru przez ludzi, tak aby mogli w coraz większym stopniu odpowiadać za swój dobrobyt i bezpieczeństwo socjalne [*Raport o rozwoju...*, (http)]. W kolejnych raportach doprecyzowywano kategorię rozwoju społecznego. Pojawiła się wtedy koncepcja trwałego rozwoju. Proces ten należy rozumieć jako „poszerzanie ludzkich wyborów i wykorzystanie zdolności poprzez kształtowanie kapitału społecznego, tak by w możliwie pełny sposób zaspokoić potrzeby obecnych generacji bez narażania na szwank potrzeb przyszłych pokoleń” [*Raport o rozwoju...*, (http)]. Celem trwałego i zrównoważonego rozwoju jest wzrost dobrobytu w wymiarze indywidualnym i społecznym. Zależy on nie tylko od konsumpcji dóbr oraz usług, ale także od uwarunkowań ekologicznych. Celem rozwoju jest więc nie tyle poziom życia, ale jakość życia [Janoś-Kresło, Mróz, s. 74–75].

Poziom życia ludzi, w swoim zakresie uwzględnia także jakość życia. Dotyczy warunków życia i dobrobytu społecznego. Dobrobyt społeczny utożsamiany jest z: posiadaniem (uwzględnia wymiar konsumpcji dóbr i usług), uczuciami (wiąże się ze stosunkami międzyludzkimi), zmianą „profilu” konsumenta i jego świadomości (chodzi o otwartość na nowości, zmiany stylów życia etc.)

Wyższa jakość życia oznacza współcześnie większą konsumpcję oraz zmiany w jej obszarze, jak również określenie priorytetowego celu, jakim jest spożycie [Małyśa-Kaleta, 2002, s. 29–30]. O pozytywnych zmianach konsumpcji świadczą wskaźniki makroekonomiczne oraz wskaźniki mikroekonomiczne, przejawiające się m.in. spadkiem wydatków na żywność i wzrostem wydatków nieżywnościowych oraz na usługi. Tym samym wskazują one na poprawę poziomu i jakości życia mieszkańców. Mimo coraz lepszego zaspokajania potrzeb gospodarczych jednostek oraz postępującego rozwoju społeczno-gospodarczego, a tym samym również negatywnych konsekwencji dotyczących środowiska naturalnego, badania prowadzone na świecie pokazują, że rośnie zainteresowanie ochroną zasobów naturalnych. Coraz częściej konsumenci uświadamiają sobie związek własnych działań z innymi obszarami życia społecznego i gospodarczego. Konsumenci wybierają coraz bardziej świadomie produkty ekologiczne i ograniczają nadmierną konsumpcję. Zdają sobie sprawę, że ich indywidualna konsumpcja wpływa na środowisko, w którym żyją. Konsumpcja przyczynia się więc do kształtowania poziomu oraz jakości życia całych społeczeństw.

Zadania, które stawia przed sobą strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju to: wyrównywanie poziomu rozwoju w poszczególnych regionach świata i poszczególnych regionach kraju; ochrona przed biedą i głodem; poprawa dostępu do opieki medycznej; większy dostęp do nauki, poprawa poziomu wykształcenia; większe wykorzystanie naturalnych i odnawialnych źródeł energii. Podstawowe wyzwania, przed którymi staje obecnie Unia Europejska to: zmiany klimatyczne i czysta energia; zrównoważony transport; zdrowie publiczne; zrównoważona konsumpcja oraz produkcja; integracja społeczna, problemy demograficzne i migracje; ochrona środowiska, zarządzania zasobami naturalnymi; ubóstwo na świecie [Janoś-Kresło, Mróz, s. 76].

OCHRONA ŚRODOWISKA NATURALNEGO A KONSUMPCJA

Rozwój społeczno-gospodarczy oraz nowa religia, jaką stał się konsumpcjonizm wciąż jednak prowadzą do degradacji ekologicznej. „Konsumujący ogół ponosi wysokie społeczne i środowiskowe koszty postępu technicznego i globalnej korporatyzacji. Spokojnie godzimy się z zachwianiem równowagi ekologicznej, z zagładą starodrzewów oraz zanieczyszczeniem atmosfery i oceanów (...) Żyjemy w świecie, w którym wszystkie żywe systemy są nierozzerwalnie powiązane w jedną wspólnotę wzajemnych zależności. Nie może istnieć żadne bezpieczeństwo ekonomiczne bez trwałej równowagi ekologicznej” [Badiner, 2004, s. 14–15]. We współczesnym świecie celem korporacji jest osiągnięcie maksymalnego zysku jak najmniejszym kosztem, również kosztem środowiska naturalnego [Cardella, (http)].

Jednym z czynników prowadzącym do poprawy warunków oraz stylu życia współczesnych ludzi jest ograniczanie wytwarzania odpadów komunalnych, a więc także do ograniczania konsumpcji. Odpady komunalne są to różnego rodzaju materiały, które powstają w gospodarstwach domowych, jak również u innych wytwórców. Wspomniane odpady są dużym problemem społecznym, gospodarczym oraz ekologiczno-ekonomicznym.

Współcześnie ochrona środowiska naturalnego jest jednym z najważniejszych problemów. Pojawiają się także głosy, że powstrzymanie degradacji przyrody i naprawianie szkód już wyrządzonych jest warunkiem przetrwania cywilizacji w skali globalnej. Wiadomo także, że najgroźniejszym czynnikiem degradacji środowiska naturalnego jest konsumpcja [Wiśniewski, 1995, s. 7].

Obok transportu, przemysłu i rolnictwa, a więc dziedzin, które zawsze były i są odpowiedzialne za stan środowiska naturalnego, ważnym czynnikiem, który decyduje o jakości środowiska jest dzisiaj konsumpcja. Konsumpcja współcześnie łączy się ze stylem życia i sposobami zaspokajania potrzeb. Zarówno nadkonsumpcja krajów wysoko rozwiniętych, jak również brak dbałości o ochronę środowiska naturalnego krajów mniej rozwiniętych stanowią przyczynę degradacji przyrody na świecie. Przeciwwagą dla tego stanu rzeczy będzie więc wzrost świadomości ekologicznej konsumentów i zrozumienie, że styl życia polegający na ograniczeniu nadkonsumpcji, powodującej wzrost odpadów, są szczególnie pożądane dla środowiska naturalnego. W tym celu należy unikać towarów i usług, które: [Wiśniewski, 1995, s. 8] zagrażają środowisku lub bezpieczeństwu własnemu i innych konsumentów; powodują degradację środowiska przy eksploatacji zasobów naturalnych w procesie wytwarzania i użytkowania produktu i jego utylizacji; powodują zbyteczne odpady, np. zbędne opakowania lub krótki cykl życia produktu; wytwarzane są z surowców i materiałów pochodzących ze skażonych obszarów. Ważną kwestią jest tu także połączenie wiedzy konsumentów na temat jak powinni postępować z faktycznym ich zachowaniem. „Świadomość ekologiczna należy rozumieć jako postępowanie konsumentów w taki sposób, by swoim postępowaniem, a więc wyborem produktów na rynku oraz sposobem

zaspokajania potrzeb, nie pogarszać stanu środowiska naturalnego, w tym zdrowia własnego i innych ludzi jako elementu tego środowiska” [Wiśniewski, 1995, s. 56]. Na świadomość ekologiczną składają się: wiedza ekologiczna, a więc informacje o problemach ekologicznych, elementach środowiska naturalnego i związkach między nimi. Na bazie wiedzy i świadomości ekologicznej kształtuje się motywacja zachowań jednostki, w tym zachowań proekologicznych.

FILOZOFIA BUDDYZMU I IDEE KATOLICKIEJ NAUKI SPOŁECZNEJ A ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ

Nacisk na zrównoważony rozwój widoczny jest we współczesnej filozofii buddyzmu, jak również w katolickiej nauce społecznej. Nauki Buddy dotyczą zmienności oraz nietrwałości świata natury. Uczą akceptacji wiecznie zmieniających się przepływow istnienia w biosferze, mówią o cyklach życia i śmierci, jak również nietrwałości wszystkich istot. W myśl nauk Buddy, rozwój technologiczny świata, łączony m. in. z budową elektrowni jądrowych, nie jest związany z elementami przepływu życia. „Przeciwnie, są to raczej przejawy światopoglądu, który dąży do podporządkowania sobie natury i który fałszywie zakłada, że życie można utrzymywać w bezruchu, dzielić na fragmenty i poddawać manipulacji dla zaspokojenia potrzeb kultury konsumpcyjnej, uzależnionej od techniki” [Wiśniewski, 1995, s. 37]. Buddyści uznają, że wprowadzenie wartości i zasad ich filozofii myślenia do kultury zachodnioeuropejskiej może być szansą na kryzys panujący w jej obrębie. Człowiek współczesny powinien żyć w harmonii z naturą [Batchelor, 1997, s. 112]. We współczesnej kulturze zachodniej panuje przekonanie, że szczęście polega na pomnażaniu bogactwa, które zaspokajają potrzeby i pragnienia jednostek. W buddyzmie natomiast szczęście łączy się z uwalnianiem od pragnień. Buddyzm uczy pokory i mówi o prostocie i dobroci. Wartości te we kulturze zachodnioeuropejskiej uznawane są przez wielu jako nieaktualne. W buddyzmie dobrobyt materialny nie jest celem życia. Wartości mądrość i współczucie nie dokonują się w samotności, ale poprzez relacje z innymi ludźmi, a więc we wspólnocie. W buddyzmie następuje krytyka konsumpcjonizmu, ponieważ często przekracza on potrzeby jednostki i powiększa frustrację i niezadowolone człowieka. Współcześnie konsumpcja prowadzi do niszczenia środowiska naturalnego, jak również prowadzi do nierówności społecznych. Podstawowymi zasadami właściwego działania w buddyzmie są: powstrzymanie się od zabijania; kradzież; niewłaściwych zachowań seksualnych; kłamstwa; substancji odurzających. W buddyzmie ograniczenie nadmiernej konsumpcji jest aktem szczodrości w stosunku do przyszłych pokoleń, a hojność bogatych narodów względem biednych prowadzi do złagodzenia nierówności społecznych. Podstawowymi wartościami społecznymi są [Wiśniewski, 1995, s. 82–84]: miłująca dobroć, życzenie wszystkim pomyślności i szczęścia; współczucie, empatia; współradowanie się

z sukcesów i szczęścia innych; równowaga ducha, umiejętność odnoszenia się jednakowo do wszystkich istot. Konkurencja i rywalizacja zostają zastąpione współpracą w dążeniu do wspólnych celów. Buddyzm nie sprzeciwia się rozwojowi dobrobytu materialnego. Stoi jednak na stanowisku utrzymania równowagi między ekonomicznymi efektami pracy a duchowymi.

O wartościach w rozwoju społeczno-gospodarczym mowa jest także w katolickiej nauce społecznej. W poglądach autorów katolickich odnajdujemy myśl, że prawo rozwoju społeczeństw należy do prawa naturalnego. Paweł VI w PP [Paweł VI, ([http](#)), A5] podkreśla, że każdy człowiek powołany jest do rozwijania samego siebie. Píše on także, że treścią rozwoju osobowego jest mieć więcej, aby być więcej. [Paweł VI, ([http](#)), A6] W tym stwierdzeniu dobitnie przejawia się myśl, że rozwój nie ogranicza się jedynie do wzrostu gospodarczego. W KNS uznaje się bowiem, że postęp wiedzy i technologii podnosi jakość życia ludzi i w coraz większym stopniu uniezależnia go od przyrody. Człowiek nie może jednak lekceważyć sił przyrody i zależności od niej człowieka. W KNS uważa się, że rozwój gospodarczy połączony jest z rozwojem kultury. Dla katolików celem rozwoju jest osiągnięcie dobra wspólnego. Dlatego sam postęp, bez uwzględnienia zasad etycznych staje się zaprzeczeniem postępu. Prowadzi do dehumanizacji życia społeczno-gospodarczego. Według Pawła VI rozwój powinien odbywać się na bazie dwóch zasad: zdobywania dóbr dla wszystkich ludzi; budowania solidarności w skali ogólnoludzkiej [Paweł VI, ([http](#)), A6]. Papież wskazuje na kryzys, który jest konsekwencją działalności człowieka, powodujący niszczenie przyrody. Zwraca uwagę, że człowiek może paść ofiarą tej degradacji [Paweł VI, ([http](#)), s. 416–417]. Obecny papież Franciszek przypomina słowa Pawła VI i zdecydowanie podkreśla, iż rozwój gospodarczy jeśli nie łączy się z autentycznym postępek społecznym i moralnym w ostatecznym rozrachunku zwraca się przeciw człowiekowi [Franciszek, ([http](#)), A4].

W katolickiej nauce społecznej (KNS) rozwój społeczny, podobnie jak w buddyzmie, jest rozumiany jako doskonalenie bytu. Rozwój społeczny powinien prowadzić do coraz większej integracji pomiędzy jednostkami. Źródłami integracji są wspólnota myśli i pragnień oraz wspólnota działania [Strzeszewski, 1994, s. 699]. Dążenie do dobra wspólnego, uznane jest jako nakaz sprawiedliwości i miłości społecznej, który ma swoje źródła w cnocie dobra wspólnego. Najwyższą formą uspołecznienia w KNS jest społeczność międzynarodowa. Jest ona przejawem najwyższej doskonałości społecznej i najwyższego poziomu kultury społecznej. Rozwój społeczny przejawia się w postaci coraz bogatszych treści i wyższych form kultury społecznej. Celem społeczeństwa jest jego rozwój, a więc także rozwój społeczny [Strzeszewski, 1994, s. 703], w tym zaspokajanie potrzeb gospodarczych jednostek. W KNS potrzeb gospodarczych nie sprowadza się wyłącznie do potrzeb materialnych.

Zakłada się, że przy pomocy środków gospodarczych, jednostki zaspokajają potrzeby społeczne, kulturalne, moralne i intelektualne. Ich hierarchiczny porzą-

dek staje się wykładnikiem uporządkowania życia ludzi. Postęp technologiczny, który uważany jest najważniejszą determinantę współczesnego rozwoju gospodarczego, w myśl KNS, powinien być dostępny jak najszerszej społeczności. Nie powinien jednak w żaden sposób zagrażać środowisku naturalnemu. Pomimo, że rozwój społeczny przejawia się w istotny sposób poprzez rozwój gospodarczy, w poglądach autorów katolickich pojawia się myśl, że nie można zapominać o rozwoju kulturowym. W KNS twierdzi się, że rozwój powinien być twórczy. Przewiduje się także pewne jego ograniczenia, do których zalicza się: poszanowanie zasobów naturalnych ziemi; poszanowanie godności człowieka; jak również nie stwarzanie nierówności społeczno-gospodarczych.

ROZWÓJ WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA

Druga połowa wieku XX to czas, w którym ujawniły się negatywne konsekwencje niezrównoważonego rozwoju, skutkujące zdegradowaniem środowiska naturalnego. Stąd potrzeba programowania procesów społecznych i gospodarczych dla samoodnowy ekosystemów. W koncepcji zrównoważonego rozwoju wyróżnić można przynajmniej 5 aspektów postrzegania, nazywanymi ładami tego rozwoju [Jabłoński, 2007, s. 48–49]:

1. Środowiskowy.
2. Cywilizacyjny związany z implementacją nowych technologii informacyjnych oraz poszukiwaniem alternatywnych źródeł energii i komunikacji.
3. Społeczny.
4. Gospodarczy.
5. Gospodarki przestrzennej.

Zintegrowanie owych ładów w rozwoju zrównoważonym wyraża się m.in. poszanowaniem przyrody i zasobów naturalnych, zaspokajaniem potrzeb konsumpcyjnych jednostek bez uszczuplania zasobów naturalnych, samo podtrzymywanie rozwoju. Idea zrównoważonego rozwoju najczęściej kojarzona jest z raportami Klubu Rzymskiego [Meadows, Meadows, Randers, Behrens]. W pierwszym raporcie zostały zaprezentowane konsekwencje wzrostu ludności oraz produkcji, jak również zanieczyszczenia środowiska naturalnego. Współcześnie w ramach UE przyjęta jest strategia lizbońska, w której zostały przyjęte cele rozwoju gospodarczego, społecznego oraz ochrony środowiska. Teoria trwałego i zrównoważonego rozwoju została sformułowana na gruncie ekonomii normatywnej. Rozwijana jest przede wszystkim w ekonomii ekologicznej [Kiełczewski, 2004, s. 23]. Założeniem koncepcji trwałego rozwoju jest zapewnienie równowagi pomiędzy wzrostem gospodarczym, postępem społecznym i ochroną środowiska.

Pomimo wysiłków instytucji międzynarodowych, jak również indywidualnych podmiotów gospodarczych oraz samych konsumentów wciąż jest wiele do zrobienia. Pomimo zwiększającej się świadomości ekologicznej i dbałości

o zasoby środowiska naturalnego, degradacja przyrody w wymiarze globalnym postępuje, a nierówności społeczno-gospodarcze narastają. Dysproporcje pomiędzy poszczególnymi gospodarkami świata to także jeden z problemów etycznych współczesnego rozwoju społeczno-gospodarczego. Cechą charakterystyczną gospodarki światowej są bowiem pogłębiające się różnice w poziomie rozwoju pomiędzy różnymi krajami. Istnieją zdecydowane dysproporcje w rozwoju poszczególnych krajów i regionów. Aby określić różnice rozwojowe pomiędzy krajami wykorzystywane jest często kryterium dochodu narodowego brutto na 1 mieszkańca. Dla określenia różnic wykorzystywany jest także HDI – *Human Development Index*. Uwzględnia on nie tylko ekonomiczny, ale również społeczno-cywilizacyjny aspekt rozwoju. Tak czy inaczej określenie dysproporcji w rozwoju poszczególnych krajów jest trudne ze względu na brak wskaźnika, który najlepiej oddawałby różnice. Dlatego najczęściej standard życia w państwie mierzony jest wartością wyprodukowanych dóbr i usług w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Produkcja ta wyrażana jest jako PKB lub PNB. Jeszcze inny problem wiąże się z określeniem osiągniętego przez kraj poziomu rozwoju. Chodzi tu przede wszystkim o tzw. kraje rozwijające się [Deszczyński, 2001]. Do rozpowszechnienia tego określenia przyczyniła się ONZ. Wraz z pojawiającymi się problemami z zaklasyfikowaniem krajów jako rozwijających się, chodzi m.in. o kraje o niskim poziomie rozwoju, słabo rozwinięte, biedne, jak również kraje o wysokim dochodzie *per capita*. Dla krajów biednych, słabo rozwiniętych używa się także określenia kraje Trzeciego Świata [Naruszewicz, 2005, s. 139]. Nierównomierny wzrost gospodarczy wyjaśniany jest m.in. postępowaniem technicznym i technologicznym, którego osiągnięcie nie wszędzie są dostępne. Postęp technologiczny uważany jest obecnie za jeden z ważniejszych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego. Rozwój technologii informacyjnych i ich wykorzystanie pozwala gospodarkom poszczególnych państw wejść na ścieżkę zrównoważonego rozwoju ekonomicznego. Rozwój gospodarczy należy rozumieć jako „proces, w którym zmianom ilościowym – definiowanym jako wzrost gospodarczy, towarzyszą zmiany o charakterze jakościowym, wraz ze zmianami strukturalnymi oraz organizacyjnymi” [Cameron, Neal, 2004, s. 56]. Więcej niż połowę krajów świata charakteryzuje średni lub niski poziom rozwoju gospodarczego. Wiele z nich ma ograniczone możliwości dostępu do nowoczesnych technologii informacyjnych. Postęp na gruncie ICT (*Information and Communication Technologies*) jest więc szansą dla krajów o niskim poziomie gospodarczym. Nowoczesne technologie i ich rozwój dają możliwość powiększania potencjału badawczego i produkcyjnego. Dostarczają podstaw dla gospodarki sieciowej. ICT pomaga ograniczyć deprawację gospodarek o niższym poziomie rozwoju. Tym samym przyczynia się do ograniczania ubóstwa jednostek. „Rewolucja sieciowa wyraża się bowiem w poszukiwaniu egzystencjalnych podstaw materialnej egzystencji człowieka w wirtualnym świecie kreowanym przez ICT i akty komunikacji”

- Desvaux G., 2009, *Beating the Recession. Buying into New European Consumer strategies*, McKinsey Institute, Chicago.
- Deszczyński P., 2001, *Kraje rozwijające się w koncepcjach ekonomicznych SPD: doktryna i praktyka*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań.
- Douglas M., Isherwood B., 1979, *The World of Goods*, Basic Books Incorporation Publishers, New York.
- Franciszek, *Encyklika Laudato Si*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/encykliki/laudato_si_24052015.html (dostęp: 01.09.2017 r.).
- Jabłoński J., 2007, *Zrównoważony rozwój w strategii Lizbońskiej* [w:] *Zrównoważony rozwój i ochrona środowiska w gospodarce*, red. D. Kielczewski, B. Dobrzańska, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej, Białystok.
- Jalinik M., 2009, *Uwarunkowania i czynniki rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich*, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok.
- Jan Paweł II, *Centessimus annus*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki/centesimus_1.html (dostęp: 01.09.2017 r.).
- Janoś-Kresło M., Mróz B., 2006, *Konsument i konsumpcja we współczesnej gospodarce*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa.
- Jastrzębska-Smolaga H., 2000, *W kierunku trwałej konsumpcji: dylematy, zagrożenia, szanse*, Polskie Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Kielczewski D., 2004, *Konsumpcja a perspektywa trwałego i zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- Małysa-Kaleta A., 2002, *Konsumpcja w kształtowaniu jakości życia Polaków* [w:] *Konsumpcja i rynek w warunkach zmian systemowych*, red. Z. Kędzior, E. Kieźel, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002.
- Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J., Behrens W.W., 1973, *Granice wzrostu*, PWE, Warszawa.
- Miles S., 1998, *Consumerism as a Way of Life*, Sage Publications Ltd., London.
- Naruszewicz S. (red.), 2005, *Świat otwartych granic: szanse czy zagrożenia?*, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok.
- Partycki S., 2016, *Matematyczne symptomy społeczeństwa sieci* [w:] *Organizacja społeczna w strukturach sieci. Doświadczenia i perspektywy rozwoju w Europie Środkowej i Wschodniej*, red., A. Betlej, S. Partycki, M. Parzyszek, Wydawnictwo KUL, Lublin.
- Paweł VI, *List apostolski Octogesima adveniens*, http://www.nonpossumus.pl/encykliki/Pawel_VI/octogesima_adveniens/ (dostęp: 01.09.2017 r.).
- Paweł VI, *Populorum progressio*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/encykliki/populorum_progressio_26031967.html (dostęp: 01.09.2017 r.).
- Raport o rozwoju społecznym. Polska 1995*, <http://www.unic.un.org.pl/nhdr/1995/index.php?rok> (dostęp: 01.09.2017 r.).
- Sachs J., 2005, *The End of Poverty*, The Penguin Press, New York.
- Sadowski Z., 1998, *Ekorozwój a wzrost gospodarczy* [w:] *Sterowanie ekorozwojem*, t. 1, *Teoretyczne aspekty ekorozwoju*, red. B. Poskrobko, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok.
- Wiśniewski A. (red.), 1995, *Świadomość ekologiczna konsumentów polskich*, Fundacja Friedricha Eberta w Polsce, Warszawa.

Wiśniewski A. (red.), 1995, *Świadomość ekologiczna konsumentów polskich*, Konsumentencki Instytut Jakości, Warszawa.

Zegar J.S., 2003, *Kierowanie zrównoważonym rozwojem społeczno-gospodarczym (ekorozwojem)*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.

Streszczenie

W artykule zaprezentowano problematykę dotyczącą konsumpcji jako jednego z istotnych czynników degradacji środowiska naturalnego; przedstawiono także filozofię buddyzmu i idee katolickiej nauki społecznej, które głoszą zachowanie umiaru i kierowanie się dobrem wspólnym, jako te, służące zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu świata; zwrócono uwagę na nierównomierny rozwój poszczególnych gospodarek świata (jest to bowiem także etyczny aspekt rozwoju).

Celem prezentacji, przy przyjętej tezie, że konsumpcja stymuluje rozwój cywilizacyjny i społeczno-gospodarczy, jest zwrócenie uwagi na znaczenie wymiaru etycznego samego procesu konsumpcji, jak i minimalizację zagrożeń środowiska naturalnego, niszczonego przez nadkonsumpcję oraz potrzebę ograniczania nierówności społeczno-gospodarczych pomiędzy poszczególnymi krajami.

W artykule podkreślono, że rozwój społeczeństwa ludzkich nie oznacza tylko rozwoju gospodarczego; rozwój gospodarczy posiada ważne miejsce w ogólnym rozwoju każdego człowieka i wszystkich ludzi. Celem rozwoju jest osiągnięcie dobra wspólnego wszystkich ludzi; budowa solidarności i integracji ogólnoludzkiej; rozwój ludzkości powinien dokonywać się w oparciu o określone wartości i normy społeczne; rozwój bez zasad etycznych staje się regresem a nie postępem, prowadzi do dehumanizacji życia społeczno-gospodarczego; człowiek staje się narzędziem do osiągania coraz większej wydajności, produktywności i bogactwa.

Postęp technologiczny, który powszechnie uważany jest za najważniejszą determinantę rozwoju gospodarczego powinien być dostępny dla jak najszerzej społeczności, jak również nie powinien zagrażać środowisku naturalnemu. Wnioskiem z rozważań jest konstatacja, że rozwój społeczno-gospodarczy musi być ograniczony, tzn. nie może niszczyć zasobów naturalnych przyrody; nie może niszczyć człowieka, a musi go doskonalić; nie może także stwarzać nierówności społeczno-gospodarczych, a powinien dążyć do ich zmniejszania w skali światowej.

Słowa kluczowe: niezrównoważony rozwój, zrównoważony rozwój, konsumpcja zrównoważona, konsumpcja niezrównoważona, rozwój społeczno-gospodarczy, wartości, środowisko naturalne.

The ethical aspects of socio-economic development of the modern world

Summary

The article presents the issues concerning consumption as one of the important factors of degradation of the environment; it also describes the philosophy of Buddhism and the ideas of the Catholic social doctrine, which proclaim moderation behavior and the common weal for sustainable development of the socio-economic world; it draws attention to the uneven development of individual economies in the world (it is in fact also an ethical aspect of development).

The purpose of the presentation is to claim that consumption stimulates the development of civilization in the socio-economic dimension. It pays attention to the importance of the ethical dimension of the process of consumption and minimizing environmental risks, and the need to reduce socio-economic inequalities between countries.

The article stresses that the development of human society is not only means of economic development; economic development has an important place in the overall development of every man and all mankind. The goal of development is to achieve the weal good of all people; building solidarity and integration of mankind; socio-economic development should happen on the basis of the specified values and social norms; development without ethical principles becomes synonymous not with progress, but with regress and leads to dehumanization of socio-economic life; a man becomes a tool for achieving greater efficiency, productivity and wealth.

Technological progress, which generally is considered to be the most important requirement for the economic development, should be opened to the widest possible community as well should not endanger the environment. The application of the foregoing is the statement that the socio-economic development must be limited. It cannot destroy natural resources; it cannot destroy a man, and it must improve him; it cannot also create socio-economic inequalities, and should seek to reduce them on the scale of the world.

Keywords: sustainable development, sustainability, sustainable consumption, unbalanced consumption, socio-economic development, environment, sustainable development.

JEL: A14